

**Maia Jaliashvili**

*Georgia, Tbilisi*

*Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature*

### **Folklore as an Intertext: Giorgi Leonidze's „Kivchag's Date“**

In Giorgi Leonidze's poetry there are many intertextual parallels with the samples of Georgian folklore. In this way, the poet deepened and beautified what was being said, and added the philosophical-religious or aesthetic value to the fictional text. The poem "Kivchag's Date" is a multi-layered fictional text. In it there are palimpsested the folk poem "I met Kivchaghi". The poet used folk pattern as an intertext and created an original, energetic poem of the famous ballad, the expressiveness and inner charge of which is conveyed to the reader. Giorgi Leonidze recreated and played the folklore story in his own way.

**Key words:** Georgian Folklore, Giorgi Leonidze, „Kivchag's Date“.

**მაია ჯალიაშვილი**

*საქართველო, თბილისი*

*შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი*

### **ფოლკლორი, როგორც ინტერტექსტი: გიორგი ლეონიძის „ყივჩაღის პაემანი“**

გიორგი ლეონიძის მრავალფეროვან შემოქმედებაში არაერთი საგულისხმო ინტერტექსტუალური გადაძახილია ქართული ფოლკლორის ნიმუშებთან. ამ გზით პოეტი აღრმავებდა და ალამაზებდა სათქმელს, მხატვრულ ტექსტს კი ფილოსოფიურ-რელიგიურსა თუ ესთეტიკურ ღირებულებას მატებდა. ამ თვალსაზრისით, გამორჩეულია ლექსი „ყივჩაღის პაემანი“, რომელიც წარმოჩნდება, როგორც მრავალშრიანი მხატვრული ტექსტი. მასში პალიმფსესტურად დალექილია ფოკლორული მოტივები, კერძოდ, ხალხური ლექსი „შემომეყარა ყივჩაღი“. პოეტმა ეს გამოიყენა, როგორც ინტერტექსტი და ცნობილი ბალადით შთაგონებული ორიგინალური, ენერგიით სავსე ლექსი შექმნა, რომლის ექსპრე-

სიულობა და შინაგანი მუხტი გადაეცემა მკითხველს. მან ფოლკლორული ამბავი თავისებურად გადაამუშავა და ოსტატურად გადაათამაშა, შეცვალა კონტექსტი და დროის კონკრეტული ლოკალი გააფართოვა. ლექსის კონტექსტად არა წარმავლობა, არამედ მარადიულობა იქცა, რომელშიც სიყვარული, როგორც მისტერია, განუწყვეტლივ მეორდება. ლექსის მეტაფიზიკურ დრო-სივრცეში ყოვალადი ამ საიდუმლო რიტუალის აღმასრულებელია. იგი განზოგადებული და სიმბოლური სახეა თავგანწირული სიყვარულისა. ლექსის მრავალფეროვანი მხატვრული სამყარო ფოკუსირებულია გულისა და გონების ირაციონალურ ჭიდილზე. საგულისხმოა ამბის გადმოცემის რაკურსის ცვალებადობა. ხალხურ ლექსში ყოველივე აღწერილია ქართველი ვაჟკაცის გადასახედიდან. ის მოძალადე უცხოს უპირისპირდება და ცდილობს ოჯახის ღირსება დაიცვას. მისი ცხოვრების ჩვეულ მდინარეებში შემოიჭრება მეტოქე, რომელსაც უმკლავდება, ამარცხებს და კლავს. ლეონიძემ ხედვის კუთხე მთლიანად შეცვალა. ლირიკული გმირი თვითონ ყოვალადია, ლალი, თავისუფალი, თავზეხელაღებული და თავზედი, დონჟუანური მისწრაფებებით სავსე, ხელშეუხებელს რომ თამამად უახლოვდება და მორალურ-ზნეობრივ კანონებსაც დაუფიქრებლად არღვევს. ლექსში ყოვალის თვალთ დაწახული დრამა წარმოჩნდება. მისი ფიქრის ნაკადები ამაღლებული, ექსპრესიული და მშვენიერია. იგი ებრძვის არა მხოლოდ სასურველი ქალის ქმარს, რომელიც ხვდება, როგორც წინააღობა, არამედ სიკვდილსა და წარმავლობას. ლეონიძის ლექსის ლირიკული გმირი გადალახავს ადამიანური შესაძლებლობების საზღვარს, ის მარადისობას ეზიარება სიყვარულის გზით. ამიტომაც იგი მითოლოგიური ფენიქსივით გამუდმებით აღდგება საკუთარი ფერფლიდან და განახლდება, რათა სიყვარულის უზენაეს რიტუალში არა მხოლოდ მონაწილეობა მიიღოს, არამედ მთავარი როლი შეასრულოს. მსოფლიო ლიტერატურაში არაერთი ნიმუშია, რომლებშიც ერთსა და იმავე ამბავს სხვადასხვა პერსონაჟი განსხვავებულად, სუბიექტური აღქმის პრიზმამი გარდატეხილად, საკუთარ ღირებულებათა კონტექსტში გადააზრებულად ჰყვება. ამ თვალსაზრისით, გამორჩეულია რიუნოსკე აკუტაგავას მოთხრობა „უსიერ ტყეში“, რომელშიც მკვლევლობის ამბავს რამდენიმე პერსონაჟი, მათ შორის, მოკლეულის სულიც, სრულიად

განსხვავებული ვერსიით ჰყვება. საგულისხმოა, რომ ამ მოთხრობაშიც კონფლიქტის მიზეზი ქალია, სხვისი ცოლი, რომლის დაუფლებასაც ყივჩაღივით ცდილობს უცხო მამაკაცი.

ფოლკლორული ინტერტექსტი თავისთავად პოეტური და ღირებულია. დროთა განმავლობაში ლექსმა ფერი იცვალა, მიემატა და გამოაკლდა სტრიქონები, თუმცა მთავარი ღერძი შეინარჩუნა. ყივჩაღები საქართველოში აქტიურად დავით აღმაშენებლის დროს გამოჩნდნენ. ზოგიერთი მკვლევარი ხალხური ლექსის „დაბადებას“ სწორედ ამ დროს უკავშირებს. ამ ლექსის შესახებ გამოქვეყნებულ შესანიშნავ წერილებს შორისაა გიორგი შატბერაშვილის საგულისხმო დაკვირვებებით სავსე სტატია: „ბაღდა ქართველი მოყმისა და ყივჩაღისა“, რომელშიც ავტორი ხალხური ლექსის ვარიანტებს იკვლევს. მან სხვადასხვა ვერსიის შეჯერების, ლექსიკური და ლოგიკური კვლევის საფუძველზე, გაარკვია, რომელი იყო მათ შორის პირველთქმული. ვფიქრობთ, გიორგი შატბერაშვილის „ვერსია“ ყველაზე ავთენტურია.

ცხადია, ხალხური ლექსის ლირიკული გმირი ამბის რეკონსტრუქციას სუბიექტური თვალთახედვით შეფერილს გვთავაზობს. ის წარმოგვიდგება, როგორც მაღალი მორალურ-ზნეობრივი ფასეულობების მატარებელი, რომელსაც სიტყვაც უჭრის და ხმალიც, ნამდვილი ვაჟასეული „კაი ყმაა“, არა მხოლოდ ფიზიკურად, არამედ სულიერად გაწვრთნილი და მღვიძარე ადამიანი. მისი სტუმარმასპინძლობა განსაზღვრულია საუკუნეთა განმავლობაში ჩამოყალიბებული იმ ფასეულობათა სისტემით, რომელსაც განუხრელად, გამოწაკლისის გარეშე, ნებისმიერ პირობებში იცავდნენ ქართველები (ამას მოწმობს ფოლკლორი და ვაჟა-ფშაველას შემოქმედება, რა თქმა უნდა, კავკასიელ ხალხთა ტრადიციებიც ამ კონტექსტში გაიაზრება). ხალხური ლექსის ლირიკული გმირი პირველ პირში ჰყვება დრამატულ ამბავს, რომელსაც დიდი ემოციური ზემოქმედება აქვს მკითხველზე. ლექსის ტემპორიტმი, განსაზღვრული ლაკონიური და დამუხტული ფრაზებით, მიმზიდველ ენერგეტიკულ ველს ქმნიან. ერთი ამოსუნთქვით მოყოლილი ამბავი გრძნობათა მრავალფეროვან სპექტრს იტევს. ერთმანეთს ენაცვლება გაოცება, თავმოყვარეობა, ღირსება, სიამაყე, თავდაცვა და შეტევა. ხალხური მელექსე ქართველ ვაჟკაცს ზუსტი და მოულოდნელი შედარებებით გამოათქმევინებს იმ შეგრძნე-

ბებს, რომლებიც ყოველგვარად ამ ხანმოკლე სისხლიანი ურთიერთობისას ერთმანეთს ელვის უსწრაფესად ენაცვლებოდა. იგი საოცარ შინაგან თავშეკავებულობასა და სიძლიერეს ავლენს, როდესაც სტუმარს უმასპინძლდება, თითქოს ქალისკენ გაწვდილ ხელებსაც არ შეიმჩნევდა, მაგრამ ქალმა ვერ მოითმინა შეურაცხყოფა და როგორც ზემოთ აღინიშნა, მან ქმარს თავდაცვისა და გათავხედებული სტუმრის ალაგმვისაკენ უბიძგა, ქალმა ტირილით ამოთქვა:

„ვაჰმე, უღონო ქმრისასა“,  
ისეთი გული გამიხდა,  
მორევსა ჰგავდა ზღვისასა.

ანონიმი მოლექსე ფსიქოლოგიური სიზუსტით წარმოაჩენს, ამ სიტყვებმა მოთმინების ფიალა როგორ აუვსო ვაჟკაცს და ხმალზე ხელი გააკვრევინა. მიუხედავად ყოველგვარი უღირსი ქცევისა, რაც სტუმარმასპინძლობის უწმინდესი ტრადიციის დარღვევაში გამოიხატა, ქართველი არ ამცირებს მის გაბედულებასა და სიმამაცეს. მას არ სჭირდება სხვისი დადაბლება იმისთვის, რომ მსმენლის თვალში უფრო ამაღლდეს და უკეთესი გამოჩნდეს. ლექსის მიხედვით, ყოველი ლაჩარი არ არის, მას ძალა შესწევს ბრძოლისა და წინააღმდეგობის გაწევისა, ამიტომაც არის, რომ დაუფარავი აღტაცება ჩანს მისი ბრძოლისა: „ერთი იმანაც გადმომკრა, ელვასა ჰგვანდა ცისასა“. აქ კიდევ ორი მნიშვნელოვანი ფსიქოლოგიური ნიუანსი იკვეთება: 1. ქართველი ვაჟკაცი მეტოქის ღირსებას წარმოაჩენს, რათა მკითხველმა შეიგრძნოს, რომ ბრძოლა უშედეგათო იყო და გმირს დიდი ძალისხმევა დასჭირდა მის დასამარცხებლად. 2. ფიზიკური სიძლიერე ხშირად არ არის დაკავშირებული ადამიანის მორალურ-ზნეობრივ განვითარებასთან. ამიტომ გმირისთვის ის არის მნიშვნელოვანი, რომ ოჯახის ღირსება დაიცვას. მართალია, თვითონ ამ ამბავს შეეწირა, მაგრამ იმდენი „დასცალდა“, რომ ცოლი გაგზავნა „ძმისასა“. მუხრანის „საზღვრის“ მითოპოეტურ სივრცეში კი სამარადისოდ დარჩა ამ ორთაბრძოლის ნაკვლევი.

გიორგი ლეონიძემ ამ ფოლკლორული ერთგვარი ჰერმეტიული სივრციდან ისევ „გამოიძახა“ გმირები და ამბის ახალი, ორიგინალური რეკონსტრუქცია შემოგვთავაზა. მან ინტერპრეტაციისა და მკითხველთან დიალოგის სივრცე გააფართოვა. უნდა

ითქვას, რომ იგი პოეზიის მასკარადზე ხშირად ყივჩაღის ნიღბით ცხადდებოდა. ეს ნიღაბი საუკეთესოდ გამოხატავდა მისი არსების სტიქიურ, ველურ, დაუმორჩილებელ, ვერმოხელთებულ დიონისურ ძალას, რომელიც აპოლონური ტიპის დახვეწილი ფორმებით წარმოჩნდებოდა: „თეთრ ვარდებს დავეშურე ყივჩაღური ლირიკით, / მოდიოდა სახელი ნაოჭების ბილიკით! („რა მარგალიტს ვეძებდი“)(ლეონიძე 2018: 421). როგორც ემზარ კვიტაიშვილი წერს: „ახალგაზრდობაში შექმნილი ლექსების ბრწყინვალე რკალს თავად ძალზე მოხდენილად „ყივჩაღის ლირიკა“ უწოდა“ (კვიტაიშვილი 2001: 32). გრიგოლ რობაქიძის პოეზიაშიც გვხვდება ყივჩაღეთი, როგორც „სიყვარულის განზომილება“, ვგულისხმობთ ლექსს „მზის ნარქენი (ყივჩაღეთს იყო...)“, რომელშიც ლირიკული გმირი, ეროტიკული ვნებისგან გადარეული, ქალს მოიტაცებს. სიკვდილი, სიყვარული და სიცოცხლე ერთმანეთს გადაეწვნება და ლირიკული გმირი სიურრეალისტური ხილვებით გადმოსცემს გახელებას.

ლეონიძე მედიუმივით ატარებდა თავის არსებაში ყივჩაღს და ლექსში შემოჰყავდა ცოცხალი, ატეხილი, ვნებადაუოკებელი. ყივჩაღი თითქოს მისი პოეტური სულის ორეული იყო. ერთ ლექსში („მთებში“) პოეტმა თავისი პორტრეტიც სწორედ ამ ნიღბით წარმოაჩინა. ჯერ უზარმაზარი მთები გამოკვეთა, როგორც „ბუმბერაზთა საშინელი მხედრობა“, მერე საკუთარი სახეც დახატა, რომელიც „ყივჩაღურებ ჩაჰყურებდა“ გაპობილ ნაპრალებს. „ყივჩაღური ყურება“ მისთვის იმგვარი ხატი იყო, რომელიც თავისუფლებასთან ასოცირდებოდა: „თუ ხარ მონა, /აქ არავინ გენდობა“ (ლეონიძე 2018: 77). პოეტი გულგრილად ვერ „ჩაუვლიდა“ ვერც „ყურდანებს“, რადგან იქ ეგულებოდა ჩაძინებული ყივჩაღები, თავქვემ თოქალთოები რომ ეგოთ. ხატავდა მათ სიზმრებში აჭიხვინებულ ცხენებს და წუხდა:

როგორ გატორეს ერთხელ ტრამალი,  
როგორ ამტვრევდნენ გულის ფიცარსა,  
მაგრამ ვერ ნახეს ქვეყნად წამალი  
და გამწარებით ხრავენ მიწასა.

(„ყივჩაღური ღამე“, ლეონიძე 2018: 151)

იდიომატური „მიწის ხვრა“ აქ შინაარსის საზღვრებს იფართოებს და მკითხველს ჩაესმის მძლავრ ყბებში მოქნიული მიწის ხრაშხარში. ასეთი, რა თქმა უნდა, მიწაში დიდხანს ვერ გაძლებენ და პოეტმა მხოლოდ შეაშველა ხელი ერთ-ერთს, ყველაზე გაბედულსა და გამორჩეულს, რომ კვლავ მოვლენილიყო. „ისევ აღვსდექი“, – იტყვის ლეონიძის ხელით „განახლებული“ ყივჩაღი და „ყურღანებიდან“ გაფრენილ გნოლს გააყოლებს სივრცეს მოწყურებულ თვალს. მერე კი გაჰყვება აყვავებული თავთუხების ხოდაბუნებში ჩაკარგულ გზას და თავის სისხლს ყაყაჩოებისას შეურევს. მანამდე კი სიყვარული უნდა დაიბადოს, როგორც ბალახი ან მინდვრის ყვავილი, უბრალოდ, ბუნებრივად, თავისთავად, როდესაც ჟამი მოუწევს, როცა რუსთველისეული „ზაფხული მიწურვილი“ იქნება, „ხოხბობის თვეში“. ლექსში კულტურული და პოეტური კოდები ახალ სააზროვნო სივრცეებს ქმნიან. მართალია, ყივჩაღს თან დასდევს ბედისწერა, როგორც ანტიკური ტრაგედიის გმირებს, მისი ბედიც დიდი ხანია დაწერილია, მაგრამ იგი მაინც თავისუფალია, რადგან არ გაურბის მას. პირიქით, თქარათქურით აამტვერებს ტრამალებს, მცხეთას „საკეტურებს დაუმტვერვს“ და „კელაპტრიან ტაძრებს დაღეწავს“:

ტრამალ და ტრამალ გამოგედევნე,  
შემოვამტვერე გზები ტრიალი,  
მცხეთას ვუმტვრიე საკეტურები,  
ვღეწე ტაძრები კელაპტრიანი!

ამიტომაც აღარ ეხამუშება მკითხველს ლირიკული გმირის გასვლა მორალურ-ზნეობრივი სივრციდან. როგორც თომას მანი წერს: „ხელოვანი იმთავითვე მორალური კი არა, არამედ – ესთეტიკური არსებაა. რომ მისი არსისეული ინსტიქტი თამაშია და არა სიკეთე“, „ესთეტიკურ სამყაროში, ეს ასეა: ზოროტს, ადამიანი-სადმი მტრულ, გესლიან, შემზარავ ძალას არ სჭირდება იყოს ცუდი. თუკი ის ხარისხიანია, ის – „კარგია“ („ხელოვანი და საზოგადოება“). ლექსში თითქოს თვითონ სამყაროს ორკესტრალური ჟღერადობა ისმის, რომლის ეფექტსაც პოეტი ალიტერაციებით აღწევს. ყივჩაღობა სიყვარულის გზით სიკვდილის დაძლევის ნიშნავს, ამიტომაც გაისმის ასე ზეაწეულად და საზეიმოდ:

მუზარადიან შენ ქმარს შემოვხვდი,  
თავი შუაზე გადამიჩხა.

ყივჩალიც, როგორც „კაი ყმა“, ისე გვიყვება ამბავს, რომ არ ამცირებს მეტოქეს, პირიქით, ქალის ქმარს თავგანწირულ ღირსეულ მებრძოლად წარმოაჩენს, რომელმაც შეძლო მისი ფიზიკური დამარცხება. ქვეტექსტურად კი ისიც იგულისხმება, რომ ყივჩალის სულიერი დამარცხება შეუძლებელია, რადგან მისი სიყვარული კი არის მიწიერი, ხორციელი ლტოლვის ნიშნებით აღბეჭდილი, მაგრამ არ არის სააქაო, არამედ იდუმალაია, მისტიკურია, შესაბამისად, აუხსნელი და მიუწვდომელია. ამიტომაც არის სიკვდილთან გადაჯაჭვული: „მანაც სხვა რაღაა სიყვარული, თუ არა და ღმერთი? ღმერთი კი არა, სიკვდილი. რადგან მას დაუმკვიდრებია სიყვარული სამარადჟამოდ, ვისაც სიკვდილის საფასით შეუსყიდნია იგი“ (გამსახურდია 2012: 358).

„შენი ტუჩებიც ისე ტკბილია,/როგორც ბადაგი დადუღებისას“, – ამ სტრიქონებში გაისმის სოლომონის „ქებათა-ქების“ ინტონაციებიც: „შენი სასა რჩეული ღვინოა, ჩემი მეტრფისკენ მიღვარული, მძინარეთა ბაგეების დამატკობელი“ („ქებათა-ქება სოლომონისა, 7, 10). ყივჩალი კი ნაწილობრივ „ბადაგის“ დაღევას, მაგრამ, ცხადია, ის ისედაც მთვრალია სიყვარულით. აკაკი წერეთლის „ქებათა-ქება“ გვახსენდება: „სხვებმა სვან ღვინო, მე უღვინოდაც/მთვრალი ვარ პირად ბედნიერებით“. გიორგი ლეონიძის ლექსშიც გარემო გულის თვალებითაა დანახული. ეს სიყვარულის პეიზაჟებია. ლეონიძის ლექსის ლირიკული გმირი ისეთი აღტაცებულია სიკვდილთან შეხვედრით, ისეთი ბედნიერია, თითქოს მოწინააღმდეგეს სასიკვდილოდ კი არ დაეჭრას, არამედ გამარჯვებულის დაფნა დაედგას თავზე. მკითხველი ხედავს გადაჩეხილი თავიდან მოთქრიალე სისხლს, მაგრამ შიშისა და მრწოლის ნაცვლად სიყვარულის უკვდავების სიხარული გადაედება. სიცოცხლე თითქოს კიდევ უფრო გამჭვირვალედ წარმოაჩენს თავის მშვენიერებას:

მოდი, მომხვიე ხელი ჭრილობას,  
ვეღარა გხედავ, სისხლით ვიცლები...  
როგორც საძროხე ქვაბს ოშხივარი,  
ქართლის ხეობებს ასდის ნისლები...

ამ სტრიქონებით პოეტი წამს „აჩერებს“, „აუკვდავებს და სიკვდილს წარმავალ სანახაობად გარდაქმნის“ (მარიო ვარგას ლიოსა). სამროხე ქვავს ქართლში რძის ასადულებლადაც იყენებდნენ, შესაბამისად, რძის დუღილისას გაჩენილი ორთქლი პოეტის წარმოსახვაში „ოხშივრად“ ტრანსფორმირდება. ლეონიძისთვის სიცოცხლე წვაა, „ხარშვა“, თუხთუხია, გრადაციებია, ამიტომაც განუყოფელია სიკვდილი და სიცოცხლე, ისინი ერთმანეთში გადადიან. ლექსში შთამბეჭქდავი მეტაფორებით იხატება სატრფოს სახე. მისი „ელვის ტანი“ კვლავ უხმობს ყივჩაღს „ათასი წლის მერეც“ და ისიც ისევ აღსდგება „დასალეწად და თავგასაჩეხად“. ცხადია, სატრფოს ვერასოდეს „შეეყრება“, მუდამ გადაეღობებიან და დაჩეხენ, მაგრამ ამით სიყვარულის ცეცხლს უფრო შეაგზნებენ, როგორც გრიგოლ რობაქიძის ხევსური ამბობს: „ღვთიურ არს სიყორულ, ხორციელ იგემებ – მოჰკლავ მას, იწვოდ მხოლოდ“ („ენგადი“) (რობაქიძე 1996: 110). ლექსისეული ყივჩაღიც თითქოს ნაგრძნობის სრულყოფილად გამოთქმის შეუძლებლობის პრობლემას აწყდება, სიტყვა უძლურია, როგორც ბარათაშვილი ამბობს: „მოკვდავსა ენას არ ძალუმს უკვდავთა გრძნობათ გამოთქმა“, ამიტომაც მას შეეძლო ეთქვა: „ნუ თუ ამ სულის წადილსაც ჰრქვა სიყვარული სხვათაებრ?“ („არ უკიჟინო, სატრფო“).

ლეონიძის ყივჩაღის სიყვარული ისეთი მძაფრი და ყოვლისგადამლახავია, ისეთი დიდი წყურვილია მასში მშვენიერებასთან ზიარებისა, რომ სცილდება ეროტიკული სწრაფვის საზღვრებს და პლატონურ სიყვარულში გადაიზრდება. ლექსისეული ქალის სილამაზე არ არის ჩვეულებრივი, მიწიერი. ეს არის „მშვენიერება, ნათელი“, „ზეცით მოსული, რომლით ნათლდება ყოვლი გრძნობა, გული და სული“ (ბარათაშვილი, „რად ჰყვედრი კაცსა“). როჯერ სკრუტონი, ინგლისელი მწერალი და ფილოსოფოსი წერს: „ბოტიჩელის ნახატში „ვენერას დაბადება ზღვის ქაფიდან“ მხატვარი ქალის სახით გამოხატავს ეროტიკის განსაკუთრებულ კონცეფციას. მას პლატონივით სჯერა, რომ სილამაზე ხორციელ წყურვილს აღძრავს, მაგრამ, თანვე, კარია ტრანსცენდენტულისკენ. თუ ამ კარში შეხვალთ, დატოვებთ მიწიერ სურვილებს და უერთდებით იმ სულიერ სამყაროს, საიდანაც იბადება კიდევაც ამგვარი მშვენიერება. ვენერას სახე ბოტიჩელისთვის იყო არა სექსუალური სწრაფვის სიმბოლო, არამედ ამ ლტოლვის გადალახვისა“ (სკრუტონი 2020:



1). მსგავსი შეგრძნება ეუფლება მკითხველს ამ ლექსის კითხვისასაც. პოეზიის იდუმალი ძალით სილამაზე მშვენიერებად გარდაქმნება, იმ სულიერ ძალად, რომელიც მიწიერ კანონზომიერებებს არღვევს და ყოვჩაღს სიკვდილის მიღმა გაიყვანს. ამიტომაც არის, რომ ის მარადიულად აღდგება ოზირისივით, რომელსაც იზიდას სიყვარული ევლინება მხსნელ ძალად. სიკვდილ-სიცოცხლის ეს ციკლორობა ყოვჩაღს ერთგვარ მითოლოგიურ პერსონაჟად აქცევს, რომელიც „ქვესკნელიდან“ ამოდის ზესკნელში ყოველ გაზაფხულზე და შემდეგ ისევ „აღსდგება“: „ქსანზედ, არაგვზედ ისევ ჰყვავიან /ხოდაბუნები თავთუხებისა“. ეს განახლების ჟამია, მკვდარი მარცვლის ხელახალი აღორძინების დრო. სიკვდილის შემდეგ ოზირისთან შემსგავსებული მარცვალი ამბობს: „მე ვარ ოზირისი... მე ვცხოვრობ როგორც მარცვალი... ოზირისი დამარხულია, როცა დათესილი მარცვალი მიწაშია დაფლული, და რომ ეს ღმერთი კვლავ აღორძინდება და გაცოცხლდება, როცა მარცვალი ყლორტებს ამოიყრის“ (ჩხენკელი 2009: 40).

ყოვჩაღის სახეში დიონისური მისტიერიის ელემენტებიც შეიძლება დავინახოთ. ბახუსისა და თრობის ღმერთიც, რომელიც კვლავ აღდგება ტიტანებისგან დაგლეჯილი. ლექსში შეიგრძნობა დიონისური ექსტაზი, ერთგვარი გახელება:

მცხეთას ვუმტვრიე საკეტურები,  
ვლეწე ტაძრები კელაპტრიანი!

ყოვჩაღის გახელება ენათესავება „ვეფხისტყაოსნისიულ“ სიყვარულს: „ვარდის ფურცლობის ნიშანი არი,/ და დრო ახალი პაემანისა“. ამიტომაც ლექსში ალუზიები და ინტერტექსტუალური გადაძახილია პოემასთან, ციტირებულია სტრიქონები:

მოწურვილ იყო ზაფხული,  
ქვეყნით ამოსლვა მწვანისა,  
ვარდის ფურცლობის ნიშანი,  
დრო მათის პაემანისა.

(ლეონიძე 2018: 153)

პოემაში ავთანდილი ტარიელს უნდა შეხვდეს, რათა ნესტანი, იგივე, სიყვარული, იხსნან ქაჯეთის, იმავე, ბნელეთის კლანჭებიდან. გიორგი ლეონიძის ლექსი, როგორც აღვნიშნეთ,

დატვირთულია კულტურული კოდებით, რომელთა შორის, რა თქმა უნდა, ფოკლორული სიმბოლიკაც იგულისხმება.

ხალხური ლექსის ყივჩაღი გიორგი ლეონიძის კიდევ ერთ ლექსში „აღდეგა“. ეს არის ლექსი „კარმენ“. ყივჩაღის მორიგი მოვლენისა და „გაცოცხლებისას“ პოეტმა იგი კარმენს, თავზე-ხელაღებულ, საბედისწერო, სიყვარულისთვის თავგანწირულ, მოუთოკავი ვნების ქალს შეახვედრა. შეიძლება ითქვას, ეს არის გამორჩეული, ერთგვარი პოსტმოდერნისტული ინტერტექსტუალური პაემანი. პოეტმა მსოფლიო თუ ქართული ლიტერატურის მხატვრული განზომილებიდან კარმენი მიიჩნია ყივჩაღის თანასწორად, ამიტომ კიდევ ერთი ლექსი შექმნა ხალხური ლექსის ყივჩაღისა და მასთან თავის მიერვე დაკავშირებული წარუვალი სიყვარულის შთაგონებით. კარმენი პროსპერ მერიმეს მოთხრობა „კარმენის“ მთავარი გმირი, ბოზა ქალია, თავისუფალი, ძლიერი და მამაცი, რომელიც თვითონ ირჩევს, ვინ უყვარდეს. იგი ერთგვარი ქალი დონ-ჟუანია. გიორგი ლეონიძის ლექსში („კარმენ“) ქალი ინარჩუნებს მერიმესეულ ხატებას. კარმენი „ქალი და ხმალი იყო“, ქარიშხალს ჩამოტეხილი ცეცხლის ნატეხი. „წარბქამანდებით ნაცნობი სახე“ მოსვენებას უკარგავდა და სადღაც გულის სიღრმეში აფიქრებინებდა: „შენი ხანჯლური სევდაც ხომ ამხელს, /კარმენ, ბასკი ხარ, ვგონებ, ქართველი“ (ლეონიძე 2018: 446).

რადგან ეს „ვერსია“ კარმენის ბასკ-ქართველობისა ასე უმტკივნეულოდ შეითხზა პოეტის წარმოსახვაში, აქედან იოლად, ლაღად, თავისუფლად, „ლოგიკურად“ გაიღო ხიდი მუხრანთან. ამ ლექსშიც ლეონიძისთვის დამახასიათებელი მხატვრული სახეებით, რიტმით, რითმითა და ენერგეტიკით ექსპრესიულად წარმოჩნდება შთამბეჭდავი რიტუალური მსხვერპლშეწირვა სიყვარულისთვის:

„და თუ ასეა... გახსოვს მუხრანი  
დანაყულ ხმალზე სისხლის კურცხალი...  
მთვრალი ყივჩაღი გზად მობულრავე  
მტვერში ღრიალით დანამუხლარი.  
(„კარმენ“)

კარმენის ტოლი და სწორი მხოლოდ ყივჩაღი შეიძლება იყოს, რადგან ორივესთვის სიყვარული სიკვდილს ნიშნავდა. ამიტომაც

მათი ავისმომასწავლებელი შეხვედრა თან იზიდავს და თან აშინებს ლირიკულ გმირს:

ვაი,თუ ავი სიზმარი ახდა,  
ტორეადორი დაეცეს მხოლოდ,  
ვაჰ, თუ თავიდან იწყება ახლად,  
ის, რაც გათავდა მუხრანის ზოლოს.

გიორგი ლეონიძე ამ ლექსშიც წარმოაჩენს სიყვარულს, როგორც მისტერიას. როგორც პავლე მოციქული ამბობს: „სიყვარული არასოდეს არ გადავა, თუმცაღა წინასწარმეტყველებანი განქარდებიან, ენები დადუმდებიან და უქმი გახდება ცოდნა“ (პავლე, პირველი კორინთელთა მიმართ, 13, 8).

ლეონიძემ მისცა ბიძგი ყივჩაღის ქართულ ლიტერატურაში დაბადებასა და მოგზაურობას. ეს სახე გახდა შთამაგონებელი სხვა შემოქმედებისთვისაც. გოდერძი ჩოხელი ლექსში „მე და ყივჩაღი“ მთლიანად „აუქმებს“ სიყვარულის მოტივაციას და მას დამპყრობლად აქცევს. ამ თემის ვარიაციის კარგი ნიმუშია მანანა ჩიტოშვილის ლექსი „ყივჩაღის გახსენება“, რომელშიც ხალხური ლექსის გმირი ქალი, ლექსის პასიური მონაწილე (ასეა ლეონიძესთანაც), თითქოს მხოლოდ სიყვარულისა და ვნების ობიექტი, იხსენებს ამბავს. ქალის შეგრძნებები ამხელს, რომ ყოველდღიურ ყოფაში რაღაც ახალი ჩნდება, რომელიც ერთდროულად საშიშიც არის და სასურველიც.

ამგვარად, გიორგი ლეონიძემ პოეტური ალქიმიის წყალობით, ფოლკლორული ინტერტექსტიდან უნიკალური პოეტური სახე გამოძერწა. მან ხალხური ლექსის ყივჩაღი ერთგვარ არტისტად, მოთამაშედ აქცია, რომელსაც მთარგო გახელებული მიჯნურის როლი. თითქოს სამყაროში, როგორც თეატრში, უხილავი რეჟისორი აწყობს დეკორაციებს, რომ სცენაზე გამოჩნდეს ყივჩაღი, რომელმაც უნდა შეგვძრას თავისი თავგანწირულობით. მკითხველს ხიბლავს ყივჩაღი, რადგან მან იცის, რომ დამარცხება დასასრული არ არის, რომ, პირიქით, ის არის მამოძრავებელი ძალა, რათა სასიყვარულო რიტუალი ისევ თავიდან დაიწყოს. აქ მნიშვნელოვანი თვითონ ეს ძიების, პოვნისა, დაკარგვისა და ისევ ძიების პროცესია. ყივჩაღის ეს დაუსრულებელი „დევნა“ არის სიცოცხლის აზრი და მიზანი. ანონიმი პოეტი და გიორგი ლეონიძე

ამ ლექსებით კიდევ ერთხელ ადასტურებენ ნიცშეს სიტყვებს: „სამყაროს არსებობა გამართლებულია, როგორც ესთეტიკური ფენომენისა“ (ნიცშე 2016: 39). ხალხური ლექსი და მისი გმირები გიორგი ლეონიძის მხატვრულ განზომილებაში ორიგინალურად ტრანსფორმირდნენ და ახალი მნიშვნელობები შეიძინეს.

#### **დამოწმებანი:**

**გამსახურდია 2012:** გამსახურდია კ. დიდოსტატის კონსტანტინეს მარჯვენა. თბილისი: გამომცემლობა „პალიტრა L“, 2012.

**კვიტაიშვილი 2001:** კვიტაიშვილი ე. „ყივჩაღის პაემანი“, წიგნში: *ქართველი მწერლები სკოლაში, გიორგი ლეონიძე*. თბილისი: გამომცემლობა „საქართველოს მაცნე“, 2001.

**ლეონიძე 2018:** ლეონიძე გ. „მყვირალობა“ (ლექსები). თბილისი: საქართველოს ილია ჭავჭავაძის სახელობის მწიგნობართა ასოციაცია, 2018.

**ნიცშე 2016:** ნიცშე ფრ. *ტრაგედიის დაბადება მუსიკის სულიდან*. თბილისი: გამომცემლობა „ჩვენი მწერლობა“, 2016.

**რობაქიძე 1996:** რობაქიძე გრ. „ენგადი“. კრ-ში: *ჩემთვის სიმართლე ყველაფერია*. თბილისი: შპს „ჯეკ-სერვისი“, 1996.

**სკრუტონი 2020:** სკრუტონი რ. *მშვენიერების ძალა* <https://matiane.wordpress.com/2020/06/17/power-of-beauty-beauty-and-desecration-by-roger-scruton/>

**შატბერაშვილი 2014:** შატბერაშვილი გ. „ბალადა ქართველი მოყმისა და ყივჩაღისა“. წიგნში: *ყივჩაღი ქართულ ლიტერატურაში*. თბილისი: გამომცემლობა „საბას“ წიგნები, 2014.

**ჩხენკელი 2009:** ჩხენკელი თ. *ტრაგიკული ნიღბები*. თბილისი: გამომცემლობა „მემკვიდრეობა“, 2009.